

Gefördert durch:

aufgrund eines Beschlusses
des Deutschen Bundestages

Deutsch-Ukrainischer
Agrarpolitischer Dialog

при Національній асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України

Агрополітичний звіт

APD/APB/05/2021

Коментар до «Концепції сільського розвитку до 2030 року»

Томас Херцфельд

Київ, вересень 2021

Виконавці

Контакти:
АПД Україна
вул. Рейтарська, 29-б,
01030 Київ
info@apd-ukraine.de
www.apd-ukraine.de

Про проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД)

Проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федеральним Міністерством продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006р. і наразі до 2021р. та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Консультантс Інтернешнл.

Реципієнтом проєкту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проєкту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проєкт має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацією між ЄС та Україною. З цією метою Проєкт має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамок аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

www.apd-ukraine.de

Автор

Томас Херцфельд

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

© 2021 Німецько-український агрополітичний діалог.
Всі права захищено.

ЗМІСТ

1	ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ	4
2	ОГЛЯД ТА ВКАЗІВКИ ЩОДО СТРУКТУРИ СТРАТЕГІЇ.....	5
2.1	Вступний опис: розділ «Загальні положення»	6
2.2	Визначення необхідності в діях: розділи «Мета та строки реалізації концепції» та «Проблеми, що потребують розв’язання».....	7
2.3	Розділ «Шляхи та способи розв’язання проблем»	8
2.4	Розділ «Очікувані результати».....	8
2.5	Адміністративний поділ концепції: розділи «Фінансове забезпечення» та «Організаційне забезпечення»	9
3	АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ (ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ВІДПОВІДНИХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН)	10
4	РЕЦЕНЗУВАННЯ ВІДПОВІДНИХ РОЗДІЛІВ В РЕЖИМІ ЗМІН	10
5	РЕКОМЕНДАЦІЇ	11
	ЛІТЕРАТУРА	13

1 ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Розробка раціональної політики повинна базуватися на стратегічних міркуваннях щодо цілей, засобів та розподілу компетенції між різними адміністративними органами, а також враховувати результати регулярних оцінювань. Визначення та формулювання цілей є першим та вирішальним кроком, який закладає основи для подальшої розробки політики. У демократичних системах визначення цілей часто вбудовується в широкому, більш-менш формалізованому процесі обговорення. Крім того, цілі повинні бути закладені в систему ринкової економіки та враховувати потенціал та межі можливих державних дій. Залежно від контексту, цілям можуть бути призначені різні пріоритети та / або більш детальні підцілі зазначені залученими суб'єктами. Для того, щоб врахувати можливі побічні ефекти та взаємозв'язки, доцільно створювати цільові системи. На наступному кроці можна визначити інструменти, які повинні сприяти досягненню цілей. На третьому етапі приймається рішення про те, хто відповідає за впровадження відповідних інструментів. Делегування повноважень регіональним або місцевим акторам (дійовим особам) повинно йти паралельно з належним фінансуванням. В інтересах суспільства найвищого можливого досягнення цілі повинно бути досягнуто за певного бюджету або відповідної цілі повинно бути досягнуто з найменшими можливими економічними витратами. З певним відтермінуванням щодо реалізації має відбутися оцінювання досягнення цілей та, за необхідності, коригування вибору інструментів, відповідальності або фінансових ресурсів.

Представлений проект «Концепції сільського розвитку до 2030 року» Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України (МЕРТ) представляє собою елемент розробки реальної політики. Подібні приклади представляють собою попередні ініціативи щодо програми розвитку сільського господарства та сільської місцевості Київської області (Норре, 2017) або проект Національної академії сільськогосподарських наук (далі стратегія НААН) (Лупенко та ін., 2020). Крім того, Кабінет Міністрів України влітку 2020 року прийняв «Стратегію регіонального розвитку до 2027 року», яка також включає заяви щодо сільських територій. Ця регіональна стратегія була розроблена Міністерством розвитку громад і територій і надалі називається стратегією Мінрегіону (Кабінет Міністрів України, 2020). Коментарі до цієї стратегії МЕРТ враховують проект НААН, оскільки він дуже схожий за змістом із проектом МЕРТ. У той же час, звертається увага на перетинання або потенційні конфлікти зі стратегією Мінрегіону, оскільки розвиток сільських територій є багатовимірним політичним полем.

Ця багатовимірність, функція сільських територій як життєвого, економічного, рекреаційного та природного простору/середовища, найкраще підходить для опису територіальної перспективи розвитку сільських територій. Цей підхід означає, що міжгалузєва перспектива враховує всю економічну діяльність та взаємозв'язки за межами аграрного сектору. У той же час в розробку стратегії включаються умови життя сільських жителів, а також екологічні індикатори (Науково-консультативна рада з

питань аграрної політики при BMEL, 2006 р., Експертна рада з питань розвитку сільських територій (SRLE) при Федеральному міністерстві продовольства та сільського господарства (BMEL), 2021).

2 ОГЛЯД ТА ВКАЗІВКИ ЩОДО СТРУКТУРИ СТРАТЕГІЇ

Надана концепція Стратегії MEPT розділена на наступні розділи:

- Загальні положення
- Мета та строки реалізації Концепції
- Проблеми, що потребують розв'язання
- Шляхи та способи розв'язання проблем
- Прогноз впливу на ключові інтереси зацікавлених сторін
- Очікувані результати
- Фінансове забезпечення реалізації Концепції
- Організаційне забезпечення реалізації Концепції

Однак текст, що йде за цими заголовками, здебільшого суперечливий. Цілі називаються в різних розділах. Послідовна ієрархія загальних цілей та підцілей не помітна. Під заголовком «Проблеми, які потрібно вирішити», названі загальні цілі політики розвитку сільських територій. Однак цілі також згадуються в розділі «Прогнозовані ефекти». Під заголовком «Очікувані результати» містяться цілі, а також індикатори розвитку та результати. Наприклад, ключовий момент «Диверсифікація економіки», який згадується в розділі «Шляхи та способи розв'язання проблем» як перша мета в економічній сфері, знаходиться на третьому місці в розділі «Очікувані результати». Інші цілі з розділу «Шляхи та способи розв'язання проблем» у розділі «Очікувані результати» як самостійної цілі (включаючи розвиток екотуризму) не відображаються.

Рекомендується фундаментальний перегляд та реструктуризація концепції. Стратегія Мінрегіону для регіонального розвитку може надати можливу орієнтацію. Це починається з певної преамбули. Далі слідує порівняння, серед іншого, між новою та попередньою стратегією щодо цілей, інтегрованих адміністративних рівнів, фінансування та міжвідомчої співпраці. Регіони типологізуються. Значну частину займає представлення найважливіших подій щодо розвитку та викликів соціально-економічної ситуації (опис наявного/статус-кво). Представляючи майбутню регіональну політику, першими перераховуються залучені суб'єкти та адміністративні органи, а також передбачені для них фонди. Нарешті, слідує перелік оперативних цілей та основних завдань. Індикатори для вимірювання реалізації стратегії викладаються в окремому розділі в кінці документа.

Далі представляються та обговорюються окремі розділи концепції MEPT. Детальні коментарі також можна знайти в самій концепції (див. Додаток).

2.1 Вступний опис: розділ «Загальні положення»

Документ починається з розділу під назвою «Загальні положення». В ньому висвітлюється багато аспектів, від значення сільських територій до адміністративних реформ та ключових викликів. Периферійні громади представляються на відстані більше 10 км від районних центрів, але немає чіткого визначення типу регіону «сільський регіон». Незважаючи на всю критику існуючих міжнародних визначень, було б доцільно зорієнтуватися на них (див. Додаток нижче). Деякі із 136 районів відносно густо заселені або дуже велика частка населення району живе в районному центрі. Відповідною адміністративною одиницею у Федеративній Республіці Німеччина є адміністративні округи. Середній розмір районів становить близько 4600 км², трохи менше площі двох найбільших земельних округів Федеративної Республіки Німеччина (Зееплате Мекленбург з 5470 км² і Людвігслуст-Пархім з 4752 км²).

Додаток: Визначення сільських регіонів

У літературі є багато визначень для сільських територій. Часто сільські території розглядаються як усі райони, що не входять до мегаполісів. Хоча в минулому для класифікації використовувались відносно прості одновимірні ключові показники, такі як, наприклад, щільність населення, останнім часом більш поширеними стали багатовимірні підходи. Ці підходи засновані на типізації територій з використанням кількох індикаторів, а отже, вони також дозволяють диференціювати сільських території всередині групи.

Федеральний інститут будівництва, міських та просторових досліджень (BBSR, 2021) застосовує більш класичний підхід. Він розрізняє два типи сільських територій. Відповідно до цього, сільські регіони мають щільність населення поза міськими регіонами менше 150 жителів на км². У той час, як частка «сільських регіонів з підходами до ущільнення» також має частку населення у великих та середніх містах не менше 50%, у «малонаселених сільських регіонах» частка населення у великих та середніх містах становить менше 50%, а щільність населення нижче 100 жителів на км².

Тюнєн-Інститут сільських територій використовує двовимірну типізацію (Kürper, 2016). Вимір «сільськість» поєднується із виміром соціально-економічна ситуація. Перший вимір включає такі показники, як щільність населення на км², площа заселення, частка сільськогосподарських та лісогосподарських площ у загальній площі, частка одно- та двосімейних будинків та доступність великих центрів. Соціально-економічна ситуація формується такими показниками, як рівень безробіття, середня валова заробітна плата, середній дохід, рівень простою житлових приміщень пустими або середня чиста міграція молодих дорослих жителів. Такий підхід дозволяє розмежувати чотири різні типи сільських регіонів. Порогові значення для диференціації між самими сільськими та скоріш сільськими округами та округами з хорошою соціально-економічною ситуацією від округів з менш хорошою соціально-економічною ситуацією базуються на відповідних розподілах індексів.

Стратегія MEPT використовує дуже секторальне визначення сільських територій, де має місце посилання на такі функціональні характеристики, як «сільськогосподарське виробництво, переробка сільськогосподарської та промислової продукції, їхне

зберігання та збут». Однак, досвід Німеччини та інших країн ЄС свідчить, що значення сільськогосподарського виробництва та переробки значно зменшилось. Також у сільських округах Німеччини зараз найбільша частка доданої вартості та зайнятості припадає на сферу послуг. Що стосується України, то на обласному рівні можна стверджувати, що зайнятість у сільському господарстві (включаючи лісове господарство та рибальство) у 2019 році не перевищує 30%, з лише двома винятками (Вінниця та Херсон). І навпаки, частка зайнятості у сферах послуг у всіх областях перевищує 50% (Державна служба статистики України, 2020).

Сільський розвиток визначається авторами як «процес стабільного та збалансованого розвитку сільськогосподарського виробництва, структури сільських поселень та сільських територій на основі модернізованої системи, що покращує соціальні та економічні аспекти життя [...]». У цьому визначенні аграрному сектору також надається занадто велика вага.

На відміну від цього, стратегія Мінрегіону чітко наголошує на зміні орієнтації стратегії на територіальний або змішаний секторально-територіальний підхід. Під загальним терміном сільські території в цьому документі можуть зазначатися малі міста, де мешкають до 50 000 жителів, та сільські регіони, що перебувають у несприятливому становищі, та мають особливу потребу в діях. Тип сільських регіонів, що перебувають у несприятливому становищі, включає регіони з щільністю населення нижче 15 осіб на км², та відстані до найближчого міста з більш ніж 50 000 жителів, яку можна подолати на автомобілі за більше ніж 30 хвилин, а також скорочення населення більш ніж на 30% у період 2008 року -2018 рік.

2.2 Визначення необхідності в діях: розділи «Мета та строки реалізації концепції» та «Проблеми, що потребують розв'язання»

Як зазначалося вище, заголовки та текст не завжди узгоджуються між собою. У концепції в розділі «Проблеми, які потребують розв'язання» перераховані наступні загальні цілі:

- забезпечення розвитку соціально необхідної, конкурентоспроможної, та екологічно безпечної для населення економіки сільського господарства;
- підвищення рівня якості життя сільського населення, передусім соціально-вразливих його верств – дітей, інвалідів та осіб похилого віку, скорегованого передусім на базовий (місцевий) рівень розвитку самоврядування;
- підтримання екологічної рівноваги з обов'язковим врахуванням збалансованого використання та примноження природних ресурсів сільських територій.

Тут також у першому пункті домінує передусім чисто аграрна перспектива. Рекомендується розширення відповідного погляду на всі сектори економіки. Цілі соціальної орієнтації, конкурентоспроможності, екологічності та безпечності для громадян є відносно загальними і не представляють жодних обмежень у цьому відношенні.

2.3 Розділ «Шляхи та способи розв'язання проблем»

У розділі «Шляхи та способи розв'язання проблем» виділено чотири напрямки розвитку:

- i. Економічний вектор сталого розвитку сільських територій
- ii. Соціальний вектор сталого розвитку сільських територій
- iii. Екологічний вектор сталого розвитку сільських територій
- iv. Інституційне та фінансово-матеріальне забезпечення реалізації стратегічних напрямів сталого розвитку сільських територій.

Підцілі, покладені в основу цих сфер розвитку, видаються дуже вибірковими та непослідовними.

Мета «економічного вектору сталого розвитку сільських територій» стосується, з одного боку, диверсифікації економіки у сільській місцевості, розвитку підприємництва та розвитку агротуризму, з іншого боку, згадуються лише сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. З територіальної перспективи можна очікувати, що всі форми кооперації у всіх сферах економіки будуть визначені як прийнятні цілі.

Лише певні аспекти сільської поселенської мережі, розвитку населення («покращення відтворення людності на селі»), зайнятості та підвищення рівня життя згадуються в контексті «соціального вектору сталого розвитку сільських територій». Тут питання постає в тому, чи має бути завданням держави впливати на приріст населення. Інші аспекти соціального виміру, такі як бідність, доступ до освіти чи культури, навпаки, взагалі не згадуються.

У рамках цілі «інституційне та фінансово-матеріальне забезпечення» можна було б очікувати додаткові аспекти інституціональної бази (рамкових умов) в сенсі нової інституційної економіки, такі як боротьба з корупцією, доступ до правосуддя та однакове виконання законів. Управління розвитком сільських територій, надання кредитів чи матеріально-технічне забезпечення для сільськогосподарського виробництва, як правило, не є завданнями державного управління.

2.4 Розділ «Очікувані результати»

Подальше формулювання цілей відбувається під заголовком «Очікувані результати»:

1. Забезпечення зайнятості та підвищення рівня життя сільського населення
2. Удосконаленню управління сталим розвитком сільських територій
3. Диверсифікація сільської економіки
4. Розвиток підприємництва та малих форм господарювання на селі
5. Розвиток сільськогосподарської кооперації
6. Інноваційне забезпечення сталого розвитку сільських територій
7. Розвиток сільськогосподарської інформаційно-консультаційної діяльності
8. Техногенна та екологічна безпека сільських територій

9. Фінансове забезпечення сталого розвитку села і сільських територій
10. Матеріально-технічне забезпечення сталого розвитку сільських територій
11. Інвестиційне забезпечення сталого розвитку сільських територій

Для кожної стратегічної мети / потреби в діях концепція МЕРТ перелічує пояснювальні аспекти, визначені показники розвитку та очікувані результати. Цей базовий підхід використання якомога чіткіших індикаторів, як правило, дуже вітається. Але бажано мати більш тісний та послідовний зв'язок із загальними цілями. Крім того, багато згаданих цілей є порівняно конкретними/специфічними і, отже, виникає ризик знехтувати багатьма додатковими, можливо, доцільними цілями. Якщо на регіони та громади має бути покладено більше відповідальності, то має сенс делегувати визначення та пріоритетність цих оперативних цілей в рамках їхньої відповідальності.

У багатьох сферах сільського розвитку конфлікти цілей неминучі. Це також видно з цієї концепції, наприклад, з індикаторами розвитку «Збільшення зайнятості» та «Зростання заробітної плати». У системі ринкової економіки розвиток заробітної плати пов'язаний з ростом продуктивності праці. У той же час зростання продуктивності праці на підприємстві спричиняє звільнення працівників. Іншими словами, обидві цілі можуть бути досягнуті лише в тому випадку, якщо створення нових робочих місць перевищує рівень звільнення в результаті зростання продуктивності праці. У той же час рівень заробітної плати на нових робочих місцях не повинен бути нижче рівня заробітної плати на існуючих робочих місцях. Дуже часто бувають конфлікти цілей між екологічними цілями та землекористуванням.

Результати, сформульовані в даній концепції, часто застосовуються як вираз підприємницьких рішень (наприклад, загальна кількість сімейних фермерських господарств становить 200 000; щороку створюється від 1500 до 2000 малих фермерських господарств; понад 50% сільських домогосподарств об'єднані в кооперативи). Тут було б важливо операціоналізувати можливі результати, якими можна безпосередньо управляти через політичні дії і, таким чином, також оцінювати. У межах відповідних цілей подекуди є суміш програмних індикаторів та політичних заходів (інструментів) (див. також коментарі до концепції). Крім того, приєднання певних ключових моментів («аспектів») до відповідних цілей виглядає дивно. Наприклад, під ціллю «Інвестиційне забезпечення» (11) перераховані соціальні аспекти, які, швидше за все, можна очікувати під ціллю підвищення рівня життя (1).

2.5 Адміністративний поділ концепції: розділи «Фінансове забезпечення» та «Організаційне забезпечення»

У розділі «Фінансове забезпечення» в дуже скороченому вигляді перераховані такі юридично підходящі джерела фінансування, як державний бюджет, місцеві бюджети та інші. Було б бажано згадати про наявні фонди та оцінку щодо їхньої відповідності змісту концепції. В розділі «Організаційне забезпечення» також згадується план дій,

який координується Міністерством економіки через ряд міністерств (Міністерство фінансів, Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони навколишнього середовища та природних ресурсів, Міністерство інфраструктури, Міністерство освіти і науки, Міністерство розвитку громад та територій, Міністерство охорони здоров'я) та органи виконавчої влади на регіональному та місцевому рівнях. Цей міжвідомчий підхід дуже вітається. Тим не менше, існує реальний виклик у реальній реалізації співпраці. Отже, цей розділ є абсолютно недостатнім для концептуального підґрунтя майбутньої політики розвитку сільських територій.

На цьому етапі бажано отримати більш конкретну заяву щодо розподілу повноважень між національним, регіональним та місцевим адміністративними рівнями. У цьому випадку концепція субсидіарності може надати орієнтири щодо того, як реалізувати стратегію децентралізації українського уряду відносно розвитку сільських територій. Під «очікуваним результатом» вдосконаленого управління сталим розвитком сільських територій (2) є посилення на програми, що розробляються на рівні регіонів, районів та об'єднаних громад. Чітке розмежування, для яких сфер їх слід зробити, є надзвичайно важливим, щоб уникнути розвитку паралельних видів діяльності та побоювань відсутності прийняття стратегії відповідними адміністративними органами.

У випадку з багатовимірною сферою політики, такою як сільський розвиток, зокрема, важливим є інтеграція численних областей політики та забезпечення максимально ефективної співпраці між ними. На цьому тлі, наприклад, тут може бути закріплена міжвідомча робоча група або інші інституціолізовані платформи для співпраці як між міністерствами, так і з адміністративними рівнями нижчого рівня. Крім того, має сенс організувати бажане партнерство з науково-дослідними установами та інститутами громадянського суспільства у формі консультуючих органів.

Нарешті, фінансове та організаційне забезпечення впровадження повинні бути тісно взаємопов'язаними. Залежно від розподілу відповідальності на відповідні адміністративні рівні, також слід забезпечити ці відповідальні рівні достатніми фінансовими ресурсами. Досвід Німеччини показує, що це дуже комплексний процес, який, можливо, доведеться постійно далі розвивати (Федеральний інститут будівництва, міських та просторових досліджень (2020)). Проте в рамках цієї концепції було б доцільно зробити базову заяву про зв'язок між організаційною та фінансовою реалізацією.

3 АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ (ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ВІДПОВІДНИХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН)

Необхідно доповнити LKZE, якщо будемо дотримуватися Технічного завдання.

4 РЕЦЕНЗУВАННЯ ВІДПОВІДНИХ РОЗДІЛІВ В РЕЖИМІ ЗМІН

Див. додаток

5 РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Принципи політики сільського розвитку: середньострокова концепція не підходить для передачі дуже детальних заяв щодо інструментів і вимагає певного ступеня абстрагування. Тому було б набагато важливішим досягти демократично легітимованого розуміння принципів політики розвитку сільських територій та їхньої реалізації шляхом більш широких суспільних дискусій, політичного консультування та прийняття парламентських рішень. Це включає заяви про основні політичні цілі, а також такі принципи реалізації, як, наприклад, субсидіарність. У ринкових економіках державні дії повинні обмежуватися тими сферами, де ринковий результат відхиляється від суспільно бажаних цільових значень.
- Посилення перспективи, орієнтованої на проблеми та можливі дії, для сільських регіонів: рекомендується, якщо це ще не зроблено, щоб розробці стратегії передувала всебічна інвентаризація (визначення статусу-кво). Наступні запитання можуть стати основою для цього: Які регіони визначаються як сільські території? Які проблеми особливо характеризують ці території? Чи є деякі з цих проблем характерними для всіх або майже для всіх сільських регіонів чи які проблеми є дуже специфічними регіональними? Який на сьогодні існує розподіл компетенцій та фінансування у сферах політики, які можуть прямо та опосередковано вирішити виявлені проблеми? Які виявлені проблеми можна (частково) вирішити шляхом вдосконалення ринкових систем стимулювання, а які проблеми спричинені порушенням ринкового механізму і, отже, вимагають прямого втручання держави?
- Закріплення принципу субсидіарності: поки виникнення ефектів перемикавання не перешкоджає цьому, політичні завдання повинні виконуватися якомога більш децентралізовано. Це означає, що компетенція щодо прийняття рішень та виконання певних дій щодо заходів, що породжують виключно або переважно локальні та регіональні ефекти/наслідки, повинна розташовуватися на відповідному рівні.
- Посилення та послідовне дотримання територіальної перспективи: сільські території виконують безліч функцій і визначаються численними видами діяльності їхніх жителів, підприємств та відвідувачів. Територіальна перспектива, яка враховує всі ці аспекти, повинна бути сформульована більш послідовно та послідовно відображатися у всіх підпрограмах/підрівнях концепції.
- Визначення специфічних регіональних шляхів розвитку: у такій великій країні, як Україна, яка неоднорідна з точки зору природного середовища та економіки, впровадження єдиної національної моделі розвитку сільських територій з метою забезпечення ідентичного стандарту життя буде неможливим. Різні шляхи регіонального розвитку сільського розвитку можуть створювати відповідний потенціал і повинні бути можливими. Отже, у концепції, з одного боку, мають бути визначені загальні цілі на національному рівні, а з іншого боку,

регіонам повинні бути надані можливості визначення специфічних регіональних цілей. Концепцію слід розвивати далі, особливо стосовно потенційних конфліктів цілей і, в ідеалі, пропонувати можливі шляхи вирішення.

- Рамкові умови для сільського розвитку: Центральним завданням політики є встановлення рамок умов, що уможливають та сприяють сталому розвитку. Вони варіюються від охорони особистої безпеки та навколишнього природного середовища до рівного доступу до закладів та послуг загального інтересу до забезпечення особистої та підприємницької свободи вибору в законодавчих рамках. У різних місцях говориться про «створення сприятливих умов» для певної діяльності, але ключове слово «рамкові умови» в актуальній концепції навіть не згадується. Тому було б доцільно структурованим чином визначити, які цілі стосуються створення належних рамок умов.
- Оцінка політики розвитку сільських територій: рекомендується, закріпити у концепції твердження про можливості оцінювання політики розвитку сільських територій. Оцінювання відіграє вирішальну роль у продовженні або подальшому розвитку політики після 2030 року, у розумінні розробки політики, яка ґрунтується на фактах. В ідеалі оцінювання проводиться заздалегідь незалежними експертами з використанням відповідних наукових методів.

LITERATURA

- BBSR. 2021. Laufende Raumb Beobachtung - Raumabgrenzungen: Siedlungsstrukturelle Kreistypen. Available from: <https://www.bbsr.bund.de/BBSR/DE/forschung/raumb Beobachtung/Raumabgrenzungen/deutschland/kreise/siedlungsstrukturelle-kreistypen/kreistypen.html?nn=2544954>.
- BUNDESINSTITUT FÜR BAU-, Stadt.- und. Raumforschung im Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung. 2020. Lebendige Regionen - Aktive Regionalentwicklung als Zukunftsaufgabe: Endbericht der finanzwissenschaftlichen Begleitforschung. *In: BUNDESINSTITUT FÜR BAU-, S.-U. R. B. (ed.) BBSR-Online-Publikation Nr. 14/2020*. Bonn.
- HOPPE, H. 2017. Kommentierung des Entwurfs eines "Programms zur Entwicklung der Landwirtschaft und der ländlichen Gebiete des Kiewer Oblast für die Periode 2017-2019". *In: DEUTSCH-UKRAINISCHER AGRARPOLITISCHER DIALOG (ed.) Kommentare zur Agrargesetzesinitiative APD/KAG/03/2017*. Kiew.
- KABINETT DER UKRAINE 2020. Staatliche Strategie der regionalen Entwicklung 2021-2027 (Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки). *In: MINISTERIUM FÜR DIE ENTWICKLUNG VON GEMEINDEN UND TERRITORIEN (ed.)*. Kiyv.
- KÜPPER, P. 2016. Abgrenzung und Typisierung ländlicher Räume. *In: THÜNEN-INSTITUT (ed.) Thünen Working Paper 68*. Braunschweig.
- LUPENKO, J. O., MALIK, M. Y. & BULAWKA, O. H. 2020. Strategische Richtungen der ländlichen Entwicklung bis 2030. *In: NATIONALES FORSCHUNGSZENTRUM INSTITUT FÜR AGRARÖKONOMIE (ed.)*. Kiew: Nationale Akademie der Agrarwissenschaften.
- SACHVERSTÄNDIGENRAT LÄNDLICHE ENTWICKLUNG (SRLE) BEIM BUNDESMINISTERIUM FÜR ERNÄHRUNG UND LANDWIRTSCHAFT (BMEL) 2021. Kraftvolle ländliche Räume für ein starkes Europa: Beitrag zur Debatte über eine "Langfristige Vision für die ländlichen Räume" der Europäischen Kommission. Berlin.
- WISSENSCHAFTLICHER BEIRAT FÜR AGRARPOLITIK BEIM BMEL 2006. Weiterentwicklung der Politik für die ländlichen Räume. *In: BUNDESMINISTERIUM FÜR ERNÄHRUNG UND LANDWIRTSCHAFT (ed.)*. Berlin.